

Chov skotu – výroba mléka

*Semináře firmy SCHAUMANN 29. 9. 2008 Velká Bystřice
a 30. 9. 2008 Větrný Jeníkov*

Vážené dámy, vážení pánové, milí příznivci chovu skotu,

ve svém příspěvku na tomto semináři nazvaném „Optimální podmínky pro dojnice = minimální náklady výroby mléka“ bych se chtěl věnovat současné situaci v prvovýrobě mléka a s tím spojenému chovu skotu v České republice.

V současné epoše výroba mléka a hovězího masa a s tím spjatý chov dojnic nebo krav bez tržní produkce mléka nebo kombinovaně zaměřeného skotu zaujímají prioritní postavení nejen v našem agrárním sektoru, ale i v evropském a celosvětovém zemědělství. Je tomu tak z toho důvodu, že chov skotu má schopnost přeměňovat živiny velkého množství objemných krmiv na kvalitní živočišné produkty. Ze všech odvětví živočišné výroby je tedy nejvíce vázán na zemědělskou půdu. Skot je hlavním konzumentem produktů rostlinné výroby a současně i významným ekonomickým stabilizátorem celoročních finančních příjmů v zemědělském podnikání. Chov hovězího je také pracovní, materiálově a organizačně nejnáročnějším odvětvím živočišné výroby. Hospodářské výsledky chovu skotu často rozhodují o ekonomických výsledcích celé farmy nebo zemědělského podniku. V souvislosti s nutností respektovat ekologická hlediska a požadavky na životní prostředí se zvyšuje význam chovu skotu při udržování krajiny v rámci trvalých travních porostů v přirozeném a kulturním stavu a to zejména v našich podhorských a horských regionech. Významným aspektem ohledně otázky pracovních příležitostí je také to, že chov skotu a s ním spjatá další odvětví služeb a zpracovatelů vytvářejí nezanedbatelné procento zaměstnanosti a soukromého podnikání a to nejen na venkově.

Výroba mléka a chov skotu u nás prošla v posledních zhruba 18 letech, stejně jako celé zemědělství, výraznými strukturálními, majetkovými, organizačními a ekonomickými změnami. Během transformačního období došlo ke zmenšení objemu zemědělské výroby u většiny komodit až na úroveň vnitřní či vnější poptávky. K největší restrukturalizaci došlo právě v chovu skotu. Příčiny byly nejen ekonomického a politického charakteru, ale negativně se v této oblasti podepsaly i různé nesmyslné mediální kampaně spojené s některými onemocněními skotu, včetně absurdních názorů ohledně škodlivosti konzumace mléka a mléčných výrobků nebo také někdy i hovězího masa. To samozřejmě mělo za následek rapidní pokles spotřeby těchto produktů celkově, ale také i v přepočtu na jednoho obyvatele České republiky. Třeba u mléka a mléčných výrobků, přes současný stálý mírný meziroční vzestup konzumace, se ho v České republice konzumuje stále méně, než je obvyklé v ostatních státech Evropské unie, kde je průměrná spotřeba na jednoho obyvatele zhruba o jednu třetinu vyšší než u nás. Tento trend nižší spotřeby mléka přetrvává i přesto, že se v kvalitativních znacích jedná o mnohem hodnotnější surovinu než tomu bylo v dřívějším období. Stačí si vzpomenout na kvalitativní hodnocení, zařídování a proplácení syrového kravského mléka dle resazurinového testu a přítomnosti mechanických nečistot, přičemž obsah bílkovin ani nikoho nezajímal. To samé se týká produkce hovězího masa, kde se na vzestupu kulinářské kvality masa pozitivně podepsalo zavedení chovu 12 introdukovaných masných plemen skotu, jejichž chování u nás dříve prakticky vůbec neexistovalo.

Import nejen tohoto nového masného genetického materiálu, ale i genetiky mléčných plemen skotu výrazně podporoval svou dotační politikou i stát, který se na základě plemenářského zákona vůbec významně finančně podílel a stále podílí na vysoké úrovni plemenářské práce a šlechtění v chovu skotu. Vysoká úroveň plemenářské a šlechtitelské práce měla u nás tradici už před rokem 1990 a udržuje se zejména v chovu mléčného skotu dodnes. Pro obraznost – přes 97 % dojných krav zapojených v kontrolním roce 2006-2007 do kontroly užitkovosti v České republice, je špičkou v procentickém zastoupení nejen v Evropě, ale i na světě. Tato vyspělá úroveň šlechtitelské a plemenářské činnosti se však před rokem 1990 díky tehdejší socialistické ekonomice už tak zásadně neprojevovala v dosahované vlastní užitkovosti zvířat. Dnes je zemědělská a potravinářská výroba, co se týká ekonomických vztahů, založena na úplně jiných okolnostech, na které dnes mají vliv nejen tržní vztahy v rámci České republiky, ale působí zde i vlivy z celého světa, ať už ekonomické či politické. Toto se významně projevilo nejen v postupné změně používaných technologií chovu a s tím související stoupající produktivitě práce v celé živočišné výrobě, ale také v nárůstu užitkovosti zvířat, kde konkrétně v mléčné užitkovosti již v národních číslech pomalu šlapeme na paty i chovatelsky dříve vyspělejšími zeměmi. Tento přerod nebyl lehký a mnoho chovatelů a farem na něj existenčně také doplatilo. Těm, kteří v této transformaci a restrukturalizaci obstáli bych chtěl poblahopřát k dosaženému úspěchu a zároveň je povzbudit do další činnosti i přes právě nepotěšující vyhlídky co se týče třeba světových cen mléka, obilí a dalších zemědělských komodit, ale také naopak třeba i cen ropy a energií a vůbec mnoha dalších do prvovýroby mléka vstupujících položek.

Hlavním cílem chovatelů skotu v uplynulých letech bylo tedy zvýšení mléčné i masné užitkovosti a snížení nákladů na 1 litr vyprodukovaného mléka nebo 1 kilogram vyrobeného masa. V současné době nestálosti nákupních cen syrového kravského mléka je tento požadavek snad ještě aktuálnější a je nutností, aby farmáři chovali dlouhověké, zdravé, odolné a reprodukčně bezproblémové krávy s vysokou produkcí. Jenom takové budou chovatelům poskytovat ekonomický přínos. Proto se i z důvodu omezování národní produkce mléka systémem mléčných kvót značná část chovatelů v ekonomicky nevýhodných oblastech přeorientovala na chov krav bez tržní produkce mléka. Také se opět významně dostává ke slovu i v poslední době tak trochu chovateli opomíjené domácí plemeno českého strakatého skotu s kombinovanou užitkovostí. Toto ve své době u nás výrazně převažující plemeno bylo v minulém období s probíhajícím snižováním stavů skotu cíleně, dle výrobních oblastí, intenzívně nahrazováno specializovanými plemeny a to jak k vysoké produkci mléka, tak i k produkci kvalitního hovězího masa. Český strakatý skot nyní svou dosahovanou užitkovostí a zejména kvalitou produkce, jak mléka tak i masa, je plně srovnatelný se specializovanými plemeny. Domácí český strakatý skot je velmi dobře přizpůsoben zdejšímu klimatickým a půdním podmínkám. Zdravotní stav a kondice jsou na velmi dobré úrovni. Zde se pozitivně projevil um a erudovanost našich chovatelů, chovatelských sdružení a svazů, spolupracujících výživářských a krmivářských firem, plemenářských a šlechtitelských organizací, dále vědeckovýzkumných a vývojových pracovišť včetně zemědělského školství. Srovnáme-li současnou užitkovost nejen českého strakatého skotu, ale veškerého u nás chovaného skotu, můžeme konstatovat, že tato úroveň je již plně srovnatelná s jinými ekonomicky vyspělejšími zeměmi.

Abychom v chovu hovězího dosahovali efektivní produkce – ať už masa nebo mléka, je nutno zabezpečovat řadu základních požadavků ohledně životních podmínek a pohody chovaných zvířat, včetně zdravotního stavu. Podíváme-li se na zdravotní stav námi chovaných zvířat, tak již v minulosti se našim předchůdcům podařilo, že byly vymýceny v naší republice choroby přenosné na člověka jako je brucelóza a tuberkulóza. V součinnosti se Státní

veterinární správou České republiky se daří naše chovy chránit pře slintavkou a kulhalkou, chovy byly také ozdraveny od leukózy skotu. Chovatelé se v současné době s podporou státu snaží ozdravovat své chovy od paratuberkulózy, která sem byla bohužel nechtěně zavlečena s již zmiňovanými dovozy plemenných zvířat.

V současné době je již třetím rokem na území celého státu rozeběhnut národní ozdravovací program od infekční bovinní rinotracheitidy, s kterým se počítá, že by měl být zdárně ukončen v roce 2012. Komplexní pojetí ozdravovacího programu ozdravování v České republice s přesně vymezenými zásadami postupu a zejména pak zavedení programu jakožto povinnosti pro všechny chovatele skotu, přineslo své výsledky v tom, že za dva a půl roku od zahájení ozdravování stoupl procento prostých a ozdravených hospodářství na necelých 52 %. To znamená, že oproti stavu na počátku ozdravování, kdy bylo v České republice pouze 19 % IBR prostých hospodářství, došlo ke zvýšení o 33 %. Ozdravování od IBR je dlouhodobý odborně, organizačně i finančně náročný proces, na kterém se finančně i organizačně podílí jak chovatel, tak i stát, aby se po sedmi letech od jeho zahájení mohlo Evropskou unií požádat o statut státu prostého IBR.

Pokud se jedná o onemocnění spongiformní encefalopatii skotu – zkráceně BSE, tím že veterinární kontrole podrobujeme všechna zvířata starší 30 měsíců a všechna zvířata dodávaná na nutnou porážku starší 24 měsíců, dává se najevo všem spotřebitelům jasný signál, že hovězí maso po zdravotní stránce není rizikové a že jeho spotřeba v žádném případě nenaruší zdravotní stav spotřebitele ani okamžitě, ani v budoucnu. Výskytů onemocnění nemocí šílených krav nepřibývá a nic na tomto trendu zřejmě nezmění ani jeho občasné sporadický pozitivní výskyt. Je tomu tak v ostatních členských zemích Evropské unie stejně jako v naší republice. Poslední onemocnění bylo u nás od roku 2001 zjištěno v prosinci 2007 u relativně staré krávy, která se narodila v roce 1998. Byl to celkově 28. případ z 1 311 473 vyšetření k 31. 8. 2008. Všechna s touto nemocí spojená razantní veterinární opatření měla ten efekt, že se riziko nakažení prakticky vyloučilo. Vzhledem k tomu, že obecně zjištěných případů BSE ubývá a riziko nakažení potravní cestou prakticky neexistuje uvažují odborné orgány Evropské unie o zvýšení již uváděné 30 měsíční věkové hranice pro vyšetřování. O těchto úvahách svědčí i to, že se posunula věková hranice pro posuzování tzv. specifikovaného rizikového materiálu, což je například páteř skotu s míchou, mozek, uzliny a část střeva.

Co se týká virového onemocnění katarální horečky ovcí, tedy bluetongue, byla Státní veterinární správou České republiky nařízena dle veterinárního zákona, konkrétně ustanovení o opatřeních pro předcházení a zdolávání nálezů a nemocí přenosných ze zvířat na člověka, mimořádná veterinární opatření, která chovatelům skotu, ovcí a koz starších tří měsíců nařizují provést jejich povinné nouzové očkování. Národní program vakcinace proti katarální horečce ovcí je opatření dle ustanovení veterinárního zákona hrazené ze státního rozpočtu podle rozhodnutí členských států částečně finančně hrazené Evropskou Komisí, které se v roce 2008 provádí v programu nouzové vakcinace inaktivovanou vakcínou a v letech 2009 a 2010 jako program opakované vakcinace inaktivovanou vakcínou. Dle výše uvedeného náklady na vakcínu a vakcinaci jdou mimo chovatele, na rozdíl od způsobu financování jiných nařízených ochranných a zdolávacích opatření jako je například BSE, ptačí chřipka a salmonela, kdy náklady nejprve zaplatil chovatel a tyto mu byly na základě žádosti uplatněné u Ministerstva zemědělství následně refundovány. Chovatel zde u tohoto opatření hradí pouze náklady spojené s organizačním zabezpečením průběhu vakcinace včetně případné ztráty na snížené produkci s tím spojené. Důvodem k plošnému očkování přežvýkavců v Evropě je zastavení stále rychlejšího šíření této nákazy kontinentem a tím

i eliminace následných ztrát způsobených sníženou užitkovostí a následnými úhyny postižených zvířat. Nutno zde konstatovat, že nechtěným zjištěním při této plošné akci bylo, že ne všichni chovatelé hlavně tedy ovcí a koz plnili jim plemenářským zákonem danou povinnost registrace hospodářství a všech jimi chovaných zvířat do ústřední evidence. Je to vedlejší, ale ze strany Ministerstva zemědělství a hlavně Státní veterinární správy České republiky, vítaný efekt tohoto povinného plošného očkování proti bluetongue, který prokazuje smysluplnost existence a funkce ústřední evidence hospodářských zvířat. Co se týká příštího roku 2009, byla minulý týden operativní poradou ministra zemědělství schválena vakcinace proti bluetongue ve stejném finančním režimu jako letos. S tím rozdílem, že se bude vypisovat výběrové řízení na dodavatele vakcíny s roční dobou imunity. To znamená, že by v příštím roce proběhla pouze jedna vlna plošné vakcinace a to v březnu 2009, tedy pro chovatele v mnohem příznivějším termínu než tomu bylo díky administrativním problémům v roce letošním.

Ohledně zdravotního stavu hovězího dobytka je zde třeba se zmínit o dvou aspektech zásadně ovlivnitelných chovatelem, které se v České republice bohužel razantně nevyvíjí k lepšímu. Jedním z nich je vývoj reprodukčních ukazatelů. Především u dojného skotu, kde se mezidobí protahuje z 383 dnů v roce 1990, přes 399 dnů v roce 2000 na současných 409 dnů, přičemž před dvěma lety bylo také na úrovni 412 dnů. Podobně je na tom servisperioda – z 99 dnů, přes 117 v roce 2000 na dnešních 125 dnů, dále inseminační interval z 69 přes 82 na nynějších 85 dnů, a březost po 1. inseminaci u krav z 52 % v roce 1990 se snižuje přes 45 % v roce 2000 na 42 % v roce 2007. Druhým u nás špatně zvládnutým aspektem je odchov telat. Místo ideálních 100 narozených a 95 odchovaných telat jsme již dlouhodobě na úrovni 95 narozených a 86 odchovaných kusů telat. O nedobrému zdravotním stavu našich krav také mluví propad a dlouhodobé nezlepšování dosaženého průměrného počtu laktací za život krávy. Výsledky špatné reprodukce spolu s dopady vysokého úhynu a nucených porážek krav a vysokých ztrát telat ohrožují prostou obměnu stád skotu v současnosti i v dalších letech. Tyto záležitosti jsou v plné míře nezvládnutého vedení a nevěnování se chovu, včetně neodbornosti obsluhujícího personálu při ošetřování hospodářských zvířat. Velmi často tuto činnost z důvodu snížení pracovních nákladů vykonává nekvalifikovaná zahraniční pracovní síla, což se chovateli později projevuje ve stále horších výsledcích výroby, včetně těch finančních. U reprodukčních ukazatelů to je asi ze 60 % záležitostí obsluhy a vedení chovu. 40 % mají na svědomí nedostatky ve výživě a krmení, a to nejen při nezvládnutí vlastního procesu krmení zvířat, ale zejména při výrobě vlastních krmiv. Což je opět záležitostí managementu zemědělského podniku. Vzhledem k vysokému ekonomickému významu zmíněných zhoršujících se ukazatelů reprodukce a odchovu se řada dalších chovatelů může v brzkou chvíli ocitnout v ohrožení své existence, což by mohlo mít za následek další pravděpodobně již nechtěné poklesy stavů skotu v České republice. To, že lze vzájemně skloubit vysokou úroveň užitkovosti a reprodukce, včetně odchovu telat za účasti zisku, dokazuje řada chovatelů nebo provozů s odborným a cílevědomým vedením chovu. Jedná se zde jak o velkochovatele s vysokou koncentrací zvířat, tak i o malochovatele s nízkým počtem kusů skotu.

Co se týká rentability výroby mléka, je tato do značné míry ovlivněna nejen jeho realizační cenou a dotacemi k chovu skotu se vztahujícími, ale také výší nákladů do jeho výroby vložených. Zde se ve velké míře projevuje dosahovaná produkční dlouhověkost krav, tedy vlastně jejich celoživotní užitkovost, kde se ve větší či menší míře rozměňují nemalé náklady na odchov telat a jalovic. Je zde evidentně ve výhodě nižší roční užitkovost, poznamenávám, že neříkám nízká, při delší produkční dlouhověkosti v kontrastu s vysokou roční užitkovostí při krátké produkční dlouhověkosti. Dalším vstupem do rentability výroby

mléka jsou investice do moderních způsobů ustájení zvířat a získávání mléka. S tímto pak následně velmi souvisí také další důležitá nákladová položka, kterou jsou osobní náklady, tedy potažmo produktivita práce. V úzké souvislosti s výše uvedeným jsou i ostatní nákladové položky jako jsou náklady na krmiva, na energie, na léčiva a veterinární činnost a podobně. Při následném hodnocení ekonomiky výroby mléka je nutné zahrnout všechny typy dotací a podpor, které jsou alokovatelné na komoditu mléko včetně jejich regionální diferenciace. V současné době se jedná o přímé platby, to je jednotná platba na plochu SAPS a další platby TOP-UP, to je platba na přežvýkavce a platba na zemědělskou půdu. Dále dle oblastí se ještě případně jedná platby na travní porosty v oblastech LFA nebo Natura 2000. Bez započtení dotací do výpočtu rentability vychází mléko jako mírně ztrátová komodita. S jejich započtením v roce 2007 vycházel za celou Českou republiku zisk 0,16 Kč na litr prodaného mléka. To znamená, že úspěšní chovatelé byli ještě navíc zhruba 1 korunu nad a ti méně úspěšní i 1 korunu pod tímto průměrem. Ti úspěšní si při loňské průměrné realizační ceně mléka 8,36 Kč přišli na 14 % zisk, což by jim pravděpodobně nedala žádná zdejší bankovní instituce. Kdo do které skupiny patří se dá již lehce odhadnout z jejich již dříve jmenovaných zootechnických ukazatelů. K jejich zlepšení a tím i zlepšení vlastní ekonomiky výroby mléka by Vám měl být nápomocný i tento seminář pořádaný firmou Schaumann, kde se bude hovořit o významných ekonomických podmínkách výroby mléka jakou je pohoda chovaných dojníc akvalitativní hodnota objemných krmiv.

Závěrem chci ještě říci, že v rámci působení vnějších ekonomických vlivů působících do oblasti zabezpečení výživy pro celou lidskou populaci je nepochybné, že zabezpečení produkce potřebného množství potravin může být společně se zabezpečením energií všeho druhu v horizontu několika desítek let pro celou lidskou společnost jedním z největších problémů. Dokonce se hovoří o tom, že se neodvratně blíží celosvětová ropná a potravinová krize. Na celosvětových seminářích a sympoziích se začíná řešit otázka, zda budou zemědělci vůbec schopni nasycit neustále rostoucí lidskou populaci. V případě, že ano, tak se jedná o to jakým způsobem, protože právě celá zemědělská výroba je založena na spotřebě nafty a počet obyvatel této planety, který je nyní již na úrovni asi 6,6 miliardy, by měl i nadále růst. Podle předpokladů Organizace spojených národů by mělo do roku 2050 zhruba být na Zemi 9 miliard obyvatel. Z těchto důvodů je jisté, že světové ceny potravin do budoucna porostou. Otázkou je však o kolik. Bude to předpokládaných asi 30 % či mnohem více? A mají se zemědělci při zajišťování prvořadého úkolu zabezpečení výroby potřebného množství potravin rovněž zabývat produkcí biopaliv? To jsou a zvláště pro budoucnost budou pro zemědělskou výrobu zásadní otázky, na které bude nutné v nejbližším období pokud možno najít jednoznačnou odpověď.

Na konec svého příspěvku bych chtěl účastníkům tohoto odborného semináře popřát mnoho dobrého včetně úspěchů v jejich další chovatelské a šlechtitelské práci a to nejen u dojného skotu. Také bych chtěl zde upozornit na to, že odbor živočišných komodit Ministerstva zemědělství se v žádném případě nezříká odpovědnosti za současnou a budoucí situaci v chovu skotu v rámci příští společné zemědělské politiky a bude své chovatele a farmáře v rámci dostupných možností podporovat. Zároveň také upozorňuji na možnost všemi chovateli plného využívání státních dotací a podpor včetně investičních z Evropské unie. Samozřejmě při splnění stanovených podmínek. Vždyť je to škoda neskloubit plné využití nabízených finančních pomoci a předností našeho zemědělství, jako je jeho celková neroztříštěnost a koncentrace obhospodařovaných ploch a zvířat oproti jiným okolním zemím. To včetně rozjetého nárůstu užitkovosti, ku prospěchu nejen chovu skotu, ale i samotných farmářů. K tomu všemu Vám ještě jednou přeji, aby se Vám vše v dalších letech dařilo a to nejen v chovu skotu a produkci mléka. Děkuji za Vaši pozornost.